

СТАНОВИЩЕ

на

дисертация за получаване на образователната и научна степен „доктор”
по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за
културата (Социология – Обща социология) на Нина Розинова Денисова

от проф. д.с.н. Мая Бедрос Келиян

Институт по философия и социология при БАН

Дисертацията на Нина Денисова на тема „Потребление на храни и напитки в контекста на социално-икономическите трансформации в България в началото на 21 в.: върху примера на крафт бирата и хляба“ е с впечатляващ обем от 365 с. Текстът е организиран в три глави, в Приложението са включени 10 таблици и 7 фигури и е ползвана богата библиография по изследваната проблематика.

Още в Увода дисертантката поставя важния въпрос за връзката между потребление и производство, между ценностите, индивидите и социалните общности, които са техни носители, както и за ценностните светове, които те изграждат и обитават посредством посвещаването им на крафт потреблението. Основно твърдение на авторката в дисертацията ѝ е, че феноменът „крафт потребление” възниква в резултат от трансформацията на ценностните принципи, стоящи в основата на съвременните потребителски и социални светове. Според нея то е свързано с нов тип социално-икономически и културни общности, обединяващи потребители и производители, респективно произвеждащи и потребяващи крафт като форма на бягство от и критика към масовото производство и масовото потребление. Целта на дисертацията е да се разбере кой, как и защо посяга към крафт продуктите от гл. т. на морално-културните и социалните аспекти, които стоят зад взетото потребителско решение. Научният интерес на авторката към изследваната проблематика произтича от природата на крафт продуктите, които са резултат от взаимодействието между потребител и производител или от съвпадението на техните роли. Тя търси обяснението на механизмите, посредством които на ценностно ниво се сближават посочените две роли в български контекст. Хибридизацията на тези роли се анализира като възможност за преминаване на границите

между производството и потреблението и за заемането на по-активна позиция от страна на потребителите. Според дисертантката, чрез този тип потребление те не просто задоволят потребностите си, но защитават определени политически и житейски философии.

В Първа глава се изследва възникването на крафт потреблението като социологически проблем. Авторката изхожда от дефиницията на Колин Кембъл за крафт потреблението, свързвайки я с концептуалната рамка на икономиката на обогатяването и прагматистката социология. Денисова достига до аналитично разграничение на две сходни и припокриващи се на пръв поглед, дейности: занаятчийското производство и крафт производството. Определяща характеристика на крафт производството е неговата експлицитна критика спрямо масовото производство, масовото потребление и свързания с тях пазар. Крафт производителят е насочен към създаването на алтернативни икономически мрежи на доверие и размяна, а дейността му е постоянен процес на експериментиране и комбиниране на традиционното с модерното. Дисертантката го определя като иновация в занаятчийството и като трансформирано занаятчийство. В хода на анализа тя достига до нова, разширена дефиниция на крафт потреблението, като го интерпретира не само като практика, а и като резултат от обуславящите го специфични ценностни системи. Нина Денисова анализира трите основни парадигмални традиции, чрез които се изучава потреблението в социологическата литература, като третата от тях, назована от авторката „Прагматически подходи – светове на потреблението“ е определена като най-подходяща за анализ на крафт потреблението. Критиката на масовото потребление и пазара от страна на потребителите и производителите се изследва през три типологични ситуации: 1) масово крафт потребление на крафт продукти в супермаркетите; 2) квази масово потребление в работилници/малки производства от типа на пивоварни, хлебарници, магазини, заведения, продаващи предимно крафт продукти; 3) домашно крафт потребление на крафт продукти, произвеждани от и за самия потребител и неговото най-близко обкръжение, като според авторката то е типично за изследвания феномен.

Втора глава представя развитието на потреблението в постсоциалистическия контекст, с утвърждаване на масовото производство и потребление, което отдалечава потребителя от производителя. Появяват се и антиглобалистките и антикорпоративните движения и се подновява дискусиата за икономическия протекционизъм, качеството на

храната, моралните и етични аспекти на потреблението, за ролята и мястото на локалното производство. Проследяват се и историческите динамики в производството и потреблението на хляб и бира. Авторката представя промените в ценностната система на потребителите, ориентирани към ново разбиране за качество, които са в основата на появата на алтернативен тип потребление. Нина Денисова разкрива всекидневните основания за възхода на крафт потреблението, което се възприема като алтернатива на масовото потребление. Тя разбира крафт потреблението не само като чисто пазарна и икономическа практика, а като експлицитно обвързано с политиката, начина на живот, социалната критика, дори като протест, насочен към несправедливостта на глобалната икономика, замърсяването на природата, некачествената храна и т. н. Според дисертантката критиката срещу масовото производство е породена от появата на нов тип социално-икономически и културни мрежи, които свързват в себе си потребители и производители. Според нея става дума за алтернативна пазарна общност/структура, която има за цел да преодолее проблемите, свързани с кризата на доверието в качеството на храните.

В Трета глава на дисертацията са изследвани няколко типа потребителски/производствени ситуации. Първата ситуация е домашното производство на хляб и бира, при която потребителите изграждат алтернативна на пазара икономическа общност, включваща домашни производители, производители на съставки, асоциация на домашни производители, които са в преки социални взаимоотношения помежду си и създават уникални продукти със специфична история и локален произход. Безличните пазарни отношения, характерни за масовото производство, са заменени от споделени практики като колективното потребление и подаряването на произведената храна. Втората изследвана ситуация е тази на квази масовото потребление. Тя е свързана с потребление на продукти от занаятчийски работилници за хляб/микропивоварни за бира, като ключово за всички тях е необходимостта потребителят да посети физически дадена локация, с което осъществява пряка връзка с производителя на занаятчийски продукти. Авторката го определя като критика на системата на масовото производство и като опит да се замени хедонистичната потребителска философия на масовото потребление с нова ценностна система. Третата ситуация е потреблението на крафт продукти в масова пазарна среда, при

която отношенията между потребител и производител са най-анонимни и в най-голяма степен опосредени от пазара.

Изследвайки крафт потреблението, дисертантката извежда ключови характеристики на социално-икономическите трансформации в съвременното българско общество. Те са свързани най-общо с:

- ценностните трансформации в сферата на потреблението;
- появата на нов тип икономика на обогатяването, в която важно място заемат представителите на креативните индустрии, както и индивидуалната трудова дейност на производителя;
- нарасналото значение на локалните общности и символики в потреблението.

Авторефератът отразява изцяло дисертацията, като в него са формулирани 4 приноса, изцяло съответстващи на авторите постижения. Първият е свързан с прилагането на прагматистката социология към българския постсоциалистически социално-икономически контекст. Вторият принос е обогатяването на разбирането на понятието за крафт потребление и продукти, в центъра на което са поставени ценностите, които стоят в неговата основа. Третият принос е изучаването на крафт сектора в перспективата на икономиката на обогатяването, което позволява той да се интерпретира като част от систематичен и глобален процес с все по-засилваща се роля в глобалната икономика. Четвъртият принос на дисертацията е разкриването на взаимовръзката между масовото и крафт потребление, които според авторката не са напълно изолирани едно от друго, а са в постоянен диалог.

Нина Денисова е публикувала по темата 2 статии на български език.

Според Денисова крафт общностите и икономическите им мрежи постепенно се превръщат в структуроопределящ феномен, чиято роля в българската икономика плавно се повишава и вероятно в бъдеще ще се превърне в мощен икономически сектор и във фактор за промяна. Въпросът ми към авторката е дали това очаквано от нея логическо развитие на крафт потреблението не крие в себе си опасност за неговата евентуална своеобразна „масовизация” и „декрафтификация”?

Денисова пише за съществуването на различни крафт общности, нехомогенни по своята същност, които често се различават и дори взаимоизключват помежду си по споделяните от тях ценности, символики, разкази и виждания. Препоръчвам на

дисертантката в бъдещата ѝ изследователска работа да насочи усилията си към изучаването и обособяването на различните субкултури в рамките на крафт сектора.

В хода на изложението, аргументирано и убедително Денисова следва поставената цел и задачи и защитава тезата на своята работа. Авторката познава добре изследванията, свързани с проблематиката, по която работи; целите и задачите на дисертационния труд са успешно изпълнени.

В заключение, с пълна убеденост призовавам уважаемите членове на Научното жури да гласуват „за” присъждане на образователната и научна „доктор” по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Обща социология) на Нина Розинова Денисова.

8. 02. 2021 г.

София

проф. д.с.н. Мая Келиян

/подпис/